

„Látja, hazaértem” Kalász Márton:
Berlin – zárt övezet
Holnap Kiadó, Bp., 2010.

Van az úgy, hogy az ember élete kész regény. És az is megesik néha, hogy az ember történelmi idők részese, és e történelmi jelentőségnek már akkor, az események sűrűjében is tudatában van. Az isteni gondviselés úgy intézte, hogy kétszeres József Attila-díjas költőnk, Kalász Márton a hatvanas-hetvenes évek során Berlinben testközelből figyelhette, mi több, a maga módján valamelyest alakíthatta is a huszadik század egyik történelmi léptékű időszakát. S mivel az első percben ösztönösen megérezte a helyzet súlyát, nem veszett el a kisszerű köznapi részletekben: nem csupán sodródott az események feneketlen mély tengerén, de érzékeny irányítúval a kezében hajózott, a lehető legtöbb szelet vitorlájába fogva.

Majd eltelt harmincöt év, egy emberöltő, s végül a hetvenötödik születésnapja előtt belekezdett a krónikába: megírni Berlint. Bőséggel jutott idő az emlékek ülepítésére – ez indokolt és jó, hiszen a szerzőnek valamelyest el kell távolodnia a tények sűrűjétől, ahol oly könnyű eltévedni, s amely tudvalévőleg a szentimentalizmus fészke. Ugyanakkor három és fél évtized távolából meglehetősen bajos minden szükséges nevet és időpontot felidézni, a mozaik minden apró darabját a megfelelő helyre illeszteni. S mégis: egyetlen percig se higgyük, hogy Kalász Márton gigászi jegyzetapparátusból dolgozott, hangulatos örmezei otthonában (igen, az irodalmi legendákat rejtő örmezei lakótelepen, Kálnoky László, Zelt Zoltán és Bisztray Ádám birodalmában, amely mellesleg szintén megérdemelne egy rövidebb lélegzetű memoárt) noteszlapok, régi iratok és határidőnaplók szőnyegén térdelve, feldúltan kotorászva egy-egy adat után... Akinek csak egyszer is alkalma nyílt elbeszélgetni vele, az jól tudja: Kalász a hétköznapi életben is nagyon szívesen kinyitja az anekdoták kincseszsákját, órákon keresztül képes németországi élményeiről mesélni – kész, pontos mondatokban, nevek és évszámok valóságos regimentjét felvonultatva. Fejében régen összeállt a berlini történet, élete meghatározó élménye, a nagy téma. Ezért is, hogy barátaiként szelíd aggodalommal figyeltük, művét miként sikerül a megadott terjedelemben sűrítienie.

A *Berlin – zárt övezet* című kötet az alcím szerint emlékező gyűjteménye. Ám nem kizárólag a legjobb értelemben vett emlékirat, de ugyanúgy kultúr- és politikatörténeti kézikönyv is, nélkülözhetetlen korfestő tanulmány. Olyan dokumentum, amely a hidegháborús Berlinnel kapcsolatosan a jövőben egyszerűen megkerül-

hetetlen lesz. Cselekménye 1961. augusztus 13-án indul, amikor a huszonhét éves főhős ösztöndíjasként megérkezik a Német Demokratikus Köztársaság fővárosába, Kelet-Berlinbe. Ez már önmagában klasszikus irodalmi és magánéleti helyzet, amikor egy fiatal költő bőrönddel a kezében leszáll a vonatról egy világvárosban, megkezdeni az életet: eszményi felütés egy kalandregényhez. Hát még amikor rögvést kiderül, hogy a berlini fal építésének napjaiban járunk, és a fiatal ember egy olyan szállodába igyekszik, amely közvetlenül a Brandenburgi kapu mellett áll, a drótakadály túoldalán pedig éppen Willy Brandt, Nyugat-Berlin kormányzó polgármestere tart nekihevült szónoklatot... E perctől a poeta átvedlik íróvá, és nagyszerű prózában bontja ki az újabb és újabb részleteket, mindvégig fenntartva a feszültséget. Sorra színre lépnek a helyi szellemi élet vezéralakjai, mint például a remek költő Günter Kunert, vagy az NDK legnagyobb könyvkiadójának igazgatója, Wolfgang Harich – és velük a történelmi jelentőségű kapcsolódások: egyszeriben maga Walter Ulbricht, a Német Szocialista Egységpárt főtársa önkényeskedik, s egyetlen perc alatt a Petőfi Kör, Lukács György, Déry Tibor, a Harmadik Birodalom, Kuba, Bertolt Brecht és az emigráció izgalmas koordináta-rendszerében találjuk magunkat.

E kötet lapjai is nyilvánvalóvá teszik – és legyen ez a lehető legnagyobb olvasói dicséret –, hogy Kalász Márton olyan szerző, aki mindvégig európai összefüggésekben, az európai polgár műveltségének erőterében gondolkodik. Vannak persze személyes kedvencei, mint Günter Kunert vagy Paul Kárpáti, azaz Kárpáti Pál. E messzire ható barátságok bűvópatakként kísérik végig a cselekményt. Ám ugyanolyan fontos számára, hogy fél napokat töltsön a múzeumok szigetén vagy a Finnugor Intézet csodálatos könyvtárában, „ínségnek érezve minden pillanatot, amit nem olyan helyen tölthetett, ahol a barátai voltak.” A könyvek is ezt a tág szellemi horizontot nyújtják. A berlini antikváriumokban tartott portyák és az egész napos lipcei beszerző körutak zsákmányai, a nyugati oldalról átcsempészett antológiák, a helyi szerzőtársaktól kapott verseskönyvek mind-mind a ragaszkodás, a teljes életet meghatározó magatartás bizonyosságai. Nem véletlen, hogy az első berlini időszak lezárásaként a könyvek hazaszállításának képtelen kálváriájáról olvashatunk: a teherárúként feladott mázsás csomagokról, amelyek a cenzúra gondos kezén átjutva végül a Nyugati pályaudvar hatalmas raktárhelyiségében kötöttek ki – ahol újabb cenzorok tépdesték, rugdosták, kínozták őket, politikai veszélyt gyanítva Goethe és Paul Celan betűi mögött.

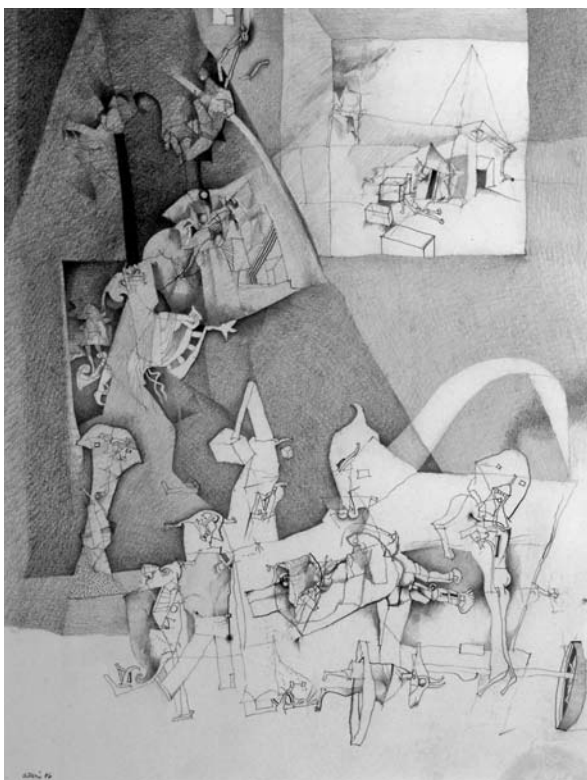
A műben természetesen versek is szerepelnek, hiszen e memoárt mégis egy költő írja. Az ösztöndíjas időszak végére két nagyobb lélegzetű költemény tesz pontot, a

hazatérés költeményei. Aki figyelmesen lapozgatja a Kalász Márton lírai életművét tartalmazó vaskos kötetet (*Összes verse*, Magyar Napló Kiadó, 2009), láthatja: e két vers milyen fegyelmezett, szűk merítés a szerző részéről, hiszen az idők során több tucat opuszt dedikált német barátainak. A mostani kötetbe a Johannes Bobrowski halálára írt, a zsidóboltocskáknak és a bonyolult szerkezetű dómoknak emléket állító *Árnyékszoltárok* került, illetve az öt versből álló *Vándorév* című ciklus. E megindító vallomás középpontjában a hazaszeretet áll, a búcsú és megérkezés elégikus hangulata. „Téged ismerlek csak: hazám” – suttozja a költő. – „Tenyere-mnél, fejfa-fehér / emléknél újra tágasabb leszel. / Barangollak; s nap ne legyen, / hogy nehéz álarcként kövülne rám / a szép: itt élni, halni kell...” Lássuk be, ezt bizony nem könnyű kimondania annak, aki hosszabb európai tartózkodásból tér vissza Magyarországra, mondjuk a Keleti pályaudvarra, és a koszban-bűzben széttekint az ismerős honi közegen... „Látja, hazaértem”, mondja halkán, karját széttárva Kalász a Nyugati pályaudvar raktárában, a kommunista tiszték által szétbarmolt könyvsomagok között, a hatalmas mennyiség miatt hóbörgő taxisoförnek.

Hanem a hazatérést előbb-utóbb újabb utazás követi: a könyv második részében az 1971–1974 közötti berlini kül-szolgálat krónikáját olvashatjuk. A kiteljesedés időszaka, mondhatjuk, hiszen a hajdani ösztöndíjas ifjú immár beérett költőként, többgyermekes családapaként és (szempontunkból) főként az új magyar kulturális intézet munkatársaként tért vissza. S csakugyan: az emlékirás is kiteljesedik, még szélesebb horizontot nyit. A kultúrtörténeti jelentőségű adatok-adalékok-emlékek tengeréből nem könnyű önkényesen néhány cseppet meríteni. Például korfestő pillanatnak érezhetjük, amikor a Berlinbe érkező költőt a nagykövetség titkárnője a következő rutinkérdéssel fogadja: „Eltárs, hol fizeted a tagdíjat?” A kérdőre vont pedig naivan-hökkenet visszakerdez: „Milyen tagdíjat?” „Hát a párttagdíjat.” „Én nem vagyok párttag.” Ugyanilyen korfestő elem a nagykövet indulatos kifakadása az általa még hírből sem ismert Kalász Márton ellen:

„Az írók mind tetűk, mert ők csinálták ötvenhatot, és csak lejáratják a nagy Szovjetunió eredményeit.”

Izgalmas végigkövetnünk, ahogy az emlékirás lapjain egyre nagyobb híre megy a magyar kulturális intézetnek – megérezní, hogy hazánk, kultúránk és nyelvünk milyen jólesően érdekelte a keletnémet embereket. Az átlagos polgárok mellett egyre újabb rangos művészek is színre lépnek,

A varázsló háza

bepillantást nyerünk egyes műfordítások műhelytitkaiba, és persze nyomon követhetjük a Tüningiától az északi tengerparti vidékig kalandozó szolgálati utakat. Ez már egy magasabb közéleti szint: egészen természetes, hogy a mind szerteágazóbb kapcsolatokat kialakító krónikás immár a történelem sűrűjéből tudósít bennünket. Segítségével bennfentesnek érezhetjük magunkat, mintha nem is ő, de mi cseleztük volna ki az ellenőrző hatalmat egy-egy aprónak tűnő ügyben, kicsiben afféle csöndes forradalmat kirobantva. És ismét: egyetlen percre sem veszíti szem elől az európai vonatkozásokat. Számára elengedhetetlenül lényeges, hogy a magyar intézet szomszédságában a lengyel

kulturális intézet működött, kicsit távolabb pedig a bolgár és a csehszlovák tájékoztatási központ. Ha pedig olykor átjutott Nyugat-Berlinbe, lengyel és világirodalmi szerzők műveit vásárolta a könyvesboltokban.

Kalász Márton lírájának ismerői jól tudják: költői nyelveze áttételes, egyéni, az értelmezés különféle síkjait kínálja. Fontos leszögezünk, hogy emlékirásában (ahogy általában a prózájában, például *Téli bárány* című önéletrajzi regényében) e költői talányosság helyébe a közérthető fogalmazásmód lép. Fegyelmezett, célirányos, letisztult próza ez, minden filológiai gazdagsága mellett is lendületes, élvezetes olvasmány. Befejezésül, hogy a sok méltó dicséret mellé kevéske bírálatot is illesszünk: a tizenhárom fejezetből álló mű végéről joggal hiányolhatjuk a tartalomjegyzéket; és a számos felidézett emberre való tekintettel indokolt lenne egy névmutató – jelentősen megkönnyítené a tájékozódást, a visszakeresést. Mindezt azért is merem szóvátenni, mert alapjában egyik sem a szerző mulasztása, hanem szerkesztői kompetencia.

Zsille Gábor